ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ ІНТРОДУКОВАНИХ ВИДІВ ДЕРЕВ'ЯНИСТИХ ЛІАН В УМОВАХ М. КИЄВА

О.М. БАГАЦЬКА, *кандидат сільськогосподарських наук*
Національний університет біоресурсів і природокористування
(НУБіП) України, м. Київ

Вступ

На даний час асортимент дерев'янистих ліан, які використовуються в озелененні м. Києва, дуже бідний і представлений в основному видами з родини Vitaceae Juss. Головною причиною недостатнього використання дерев'янистих ліан в озелененні є обмежені дані про їхні біоекологічні особливості в умовах інтродукції в регіоні досліджень. Існує потреба покращення та розширення асортименту дерев'янистих ліан за рахунок інтродукованих видів, апробованих у ботанічних садах і дендропарках.

Вивчення процесу формування однорічних пагонів має велике значення, тому що відображує закономірності малого річного циклу, які притаманні тому чи іншому виду рослин, а також особливості його росту та розвитку. Інтенсивний ріст пагонів у довжину є однією з характерних особливостей ліан. Вивчення закономірностей росту деревних витких рослин в умовах інтродукції має важливе значення для оцінювання перспективності і правильного добору способів застосування в озелененні.

Про ріст інтродукованих ліан, його тривалість, динаміку та інші показники в літературі відомостей мало [2-4, 10]. Більшість робіт з вивчення даної проблеми проводились в інших країнах: Росії, Білорусі, Молдові, Грузії. В умовах інтродукції в Україні ритм розвитку витких рослин вивчали в умовах Правобережного Лісостепу – Дойко Н. М. [5], Музика Г. І. [8]; в умовах Степу – Невесенко З. І. [9], Костирко Д. Р. [6]; у Криму – Безкаравайна М.А. [1].

Об'єкти та методи досліджень

Метою наших досліджень були оцінювання та аналіз характеру пагоноутворення та інтенсивності ростових процесів у дерев'янистих ліан в умовах м. Києва. Об'єктами наших досліджень були 16 видів дерев'янистих ліан, які інтродуковані та апробовані в Ботанічному саду НУБіП України.

Динаміку сезонного приросту вивчали за методикою Молчанова А. А. і Смирнової В. В. [7] упродовж трьох років (2003-2005). Довжину приросту вимірювали в період активного росту у 5-10 пагонів кожного виду один раз на п'ять днів, а у період уповільненого росту – 1 раз на 10 днів. Під час вивчення приросту пагонів окремо приділяли увагу приросту міжвузль. Після припинення приросту нами була заміряна довжина міжвузль та підрахована їх кількість на пагоні. Заміри проводились у 5-7 повторностях та виводились середні показники.

Результати та обговорення

Подовження ростових пагонів у всіх досліджуваних видів дерев'янистих ліан відбувається за рахунок інтеркалярного та апікального росту. Всі досліджувані види ліан ми віднесли до двох груп. До першої групи ліан увійшли види, у яких апікальний приріст відбувається тільки на початку вегетації, а потім приріст забезпечується в основному за рахунок інтеркалярного росту. Це такі види дерев'янистих ліан: *Aristolochia manshuriensis* Kom., *A. macrophylla* Lam., *Lonicera caprifolium* L., *L. tellmanniana* Magyar., *L. periclymenum* L., *Vitis amurensis* Rupr., *V. riparia* Michx., *V. vinifera* L. До другої групи віднесені види, у яких приріст пагонів відбувається за рахунок як апікального, так і інтеркалярного росту – *Akebia quinata* Decne., *Actinidia arguta* (Sieb. et Zucc.) Miq., *A. kolomikta* (Rupr.) Maxim., *Celastrus orbiculata* Thunb., *C. flagellaris* Rupr., *Clematis ligusticifolia* Torr., *Menispermum dahuricum* DC., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.

Для зони росту рослин визначальними показниками є довжина і кількість міжвузль. Довжина міжвузль – один з основних морфологічних елементів, що визначає довжину пагонів. Для ростових пагонів ліан характерна велика довжина міжвузль [4, 6].

З метою виявлення визначального елементу росту пагонів нами у досліджуваних видів дерев'янистих ліан проведені заміри довжини міжвузль та підрахована їх кількість (табл. 1.)

За результатами досліджень всі рослини ми віднесли до двох груп: у першої групи ліан (7 видів) зону росту визначає довжина міжвузль, яка складає більше 10 см, а у другої (9 видів) – кількість міжвузль. Наприклад, у *Aristolochia manshuriensis* при довжині зони росту 438 см кількість міжвузль – 18, у *Aristolochia macrophylla* довжина 490 см при кількості міжвузль – 14. А отже, довжина міжвузля у *Aristolochia manshuriensis* – 28,2 см, у *Aristolochia macrophylla* – 33,3 см. Це свідчить про те, що визначальним у цих рослин елементом росту пагонів є довжина міжвузль.

Таблиця 1

Біометричні показники міжвузль ростових пагонів дерев'янистих ліан (Ботсад НУБіП України, 2005 р.)

Вид	Довжина ростового пагона, см	Кількість міжвузль на пагоні, шт.	Довжина міжвузль, см	
			середня	максимальна
Akebia quinata Decne.	153-159	34-36	8	10
Actinidia arguta (Sieb. et Zucc.) Miq.	396-416	107-109	4	8
Actinidia kolomikta (Rupr.) Maxim.	243-257	56-59	5	8
Aristolochia manshuriensis Kom.	438-442	17-18	28	34
Aristolochia macrophylla Lam.	469-490	14-16	33	42
Celastrus orbiculata Thunb.	186-201	58-61	5	8
Celastrus flagellaris Rupr.	175-186	50-53	5	8
Clematis ligusticifolia Torr.	285-292	25-27	14	17
Lonicera tellmanniana Magyar.	85-102	9-13	10	16
Lonicera periclymenum L.	126-135	17-18	9	11
Menispermum dahuricum DC.	246-256	35-38	9	14
Parthenocissus quinquefolia (L.)Planch.	175-183	27-29	7	10
Vitis amurensis Rupr.	386-410	24-26	16	24
Vitis riparia Michx.	95-112	10-13	10	17
Vitis vinifera L.	203-212	16-15	13	16

В другій групі у *Actinidia arguta* довжина зони росту – 416 см, кількість міжвузль – 107, довжина кожного міжвузля – 4,4 см; у *Celastrus orbiculata* - 186 ; 58,5 см (відповідно). Отже, у цих рослин визначальним елементом росту пагонів є кількість міжвузль.

За нашими спостереженнями (табл. 2), початок росту пагонів у деревних ліан в умовах м. Києва спостерігається упродовж квітня. У таких видів, як *Lonicera caprifolium, L. tellmanniana, L. periclymenum, Clematis ligusticifolia, Menispermum dahuricum* ріст пагонів починається на початку квітня. В другій декаді квітня починають ріст пагонів *Vitis riparia, Aristolochia macrophylla, Akebia quinata, Actinidia kolomikta, A. arguta, Parthenocissus quinquefolia*. В кінці квітня–на початку травня спостерігається початок приросту пагонів у *Aristolochia manshuriensis, Celastrus orbiculata, C. flagellaris, Vitis amurensis, V. vinifera*.

Строки закінчення періоду росту і його тривалість дуже варіюють залежно від географічного походження та особливостей виду, але в основному ліани, інтродуковані в м. Київ, закінчують свій приріст у довжину в II–III декаді вересня (*Celastrus orbiculata, Aristolochia manshuriensi, Akebia quinata, Clematis ligusticifolia, Lonicera tellmanniana, Actinidia arguta, A. kolomikta, Menispermum dahuricum, Parthenocissus quinquefolia*). Види

дерев'янистих ліан родини *Vitaceae* закінчують приріст пагонів в I–II декаді серпня, а у *Celastrus flagellaris, Aristolochia macrophylla, Lonicera caprifolium, L. periclymenum* приріст пагонів завершується в III декаді серпня–першій декаді вересня.

Аналіз отриманих результатів показує, що за тривалістю періоду росту пагонів дерев'янисті ліани можна розподілити на три групи:

- ліани з тривалим періодом росту (148-173 дні) – *Akebia quinata, Actinidia arguta, A. kolomikta, Aristolochia manshuriensis, Celastrus orbiculata, Clematis ligusticifolia, Lonicera tellmanniana, L. periclymenum, Menispermum dahuricum, Parthenocissus quinquefolia*;
- рослини з середньою тривалістю приросту пагонів (122-147 днів) – *Aristolochia macrophylla, Celastrus flagellaris, Lonicera caprifolium, Vitis riparia*;
- рослини з коротким періодом росту (96-121 день) – *Vitis amurensis, V. vinifera*.

Таблиця 2

Середні показники росту пагонів деревних ліан (Ботсад НУБіП України, м. Київ, 2003–2005 рр.)

Вид	Дата початку росту*	Дата закінчення росту*	Середня тривалість росту за 3 роки, днів	Середній приріст за 3 роки, см
Akebia quinata Decne.	7.04-22.04 / 15.04	18.09-26.09 / 22.09	162±8	252±20,7
Actinidia arguta (Sieb. et Zucc.) Miq.	10.04-26.04 / 18.04	10.09-30.09 / 20.09	153±8	286±19,9
Actinidia kolomikta (Rupr.) Maxim.	10.04-22.04 / 16.04	23.09-9.10 / 1.10	168±6	281±14,8
Aristolochia manshuriensis Kom.	17.04-25.04 / 21.04	14.09-26.09 / 20.09	155±4	244±15,7
Aristolochia macrophylla Lam.	9.04-23.04 / 16.04	26.08-7.09 / 1.09	142±7	228±22,0
Celastrus orbiculata Thunb.	18.04-30.04 / 24.04	13.09-27.09 / 20.09	149±6	287±20,3
Clematis ligusticifolia Torr.	4.04-16.04 / 10.04	24.09-6.10 / 30.09	173±4	352±15,8
Lonicera caprifolium L.	6.04-12.04 / 9.04	23.08-2.09 / 28.08	141±3	325±11,1
Lonicera tellmanniana Magyar.	3.04-11.04 / 7.04	12.09-24.09 / 18.09	166±4	310±6,7
Lonicera periclymenum L.	6.04-15.04 / 10.04	7.09-13.09 / 10.09	154±5	282±11,3
Menispermum dahuricum DC.	3.04-17.04 / 10.04	17.09-29.09 / 23.09	165±7	328±6,8
Parthenocissus quinquefolia (L.)Planch.	14.04-26.04 / 20.04	26.09-7.10 / 1.10	167±6	277±18,2
Vitis amurensis Rupr.	22.04-30.04 / 26.04	10.08-30.08 / 20.08	108±4	112±15,1
Vitis riparia Michx.	13.04-27.04 / 20.04	15.08-25.08 / 20.08	125±7	135±17,8
Vitis vinifera L.	27.04-3.05 / 30.04	3.08-8.08 / 5.08	96±3	138±16,8

* В чисельнику – амплітуда коливань, в знаменнику – середнє значення

За інтенсивністю росту досліджені види нами розподілені на групи:

1) слабкорослі – ліани, у яких річний приріст складає до 200 см. Це такі види: *Vitis amurensis, V. riparia, V. vinifera*;

2) середньорослі (приріст від 201 до 300 см): – *Akebia quinata, Actinidia arguta, A. kolomikta, Aristolochia manshuriensis, A. macrophylla, Celastrus orbiculata, C. flagellaris, Lonicera periclymenum, Parthenocissus quinquefolia*;

3) сильнорослі (річний приріст більше 301 см) – *Lonicera caprifolium, L. tellmanniana, Menispermum dahuricum, Clematis ligusticifolia*.

Висновки

Отже, в результаті проведених досліджень нами виявлені такі особливості росту дерев'янистих ліан:

- подовження ростових пагонів у досліджуваних видів дерев'янистих ліан відбувається за рахунок інтеркалярного та апікального росту;
- у першої групи ліан зону росту визначає значна довжина міжвузль (до 33 см – у *Aristolochia macrophylla*), у другої – велика кількість міжвузль (до 109 – у *Actinidia arguta*);
- тривалість періоду росту пагонів дерев'янистих ліан складає від 96 (*Vitis vinifera*) до 173 днів (*Clematis ligusticifolia*);
- річний приріст досліджуваних видів ліан коливається від 112 (*Vitis amurensis*) до 352 см (*Clematis ligusticifolia*).

Список літератури

1. Бескаравайная М. А., Слизик Л.Н. Методические рекомендации по культуре декоративных лиан в Крыму. – Ялта: ГНБС, 1961. – 30 с.
2. Бибиков Ю. А. Сезонный ритм некоторых видов лиан. – Минск: Изд. АН БССР, 1960. – № 4. – С. 42-53.
3. Вахновская Н. Г. Древесные лианы в Молдавии. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 78 с.
4. Головач А. Г. Лианы, их биология и использование. – Л.: Наука, 1973. – 260 с.
5. Дойко Н. М. Біологічні основи інтродукції витких деревних рослин у Правобережному Лісостепу України: Автореф. дис. … канд. біол. наук / НБС НАНУ. – К., 2005. – 20 с.
6. Костырко Д. Р. Лианы в Донбассе. – К.: Наук. думка, 1989. – 132 с.
7. Молчанов А. А., Смирнов В.В. Методика изучения прироста древесных растений. – М.: Наука, 1967. – 95 с.
8. Музика Г. І. Виткі жимолості. – Умань: Уманський дендропарк „Софіївка", 2002. – 144 с.
9. Невесенко З. И. Итоги интродукции деревянистых лиан в Днепропетровском ботаническом саду // Интродукция и акклиматизация растений в Днепропетровском ботаническом саду. – Днепропетровск, 1969. – С. 8-18.
10. Ратиани Н. К. Ассортимент растений для вертикального озеленения в условиях Черноморского побережья Зап. Грузии // Тр. Сухумского бот. сада. – Сухуми, 1958. – Вып. 11. – С. 233-303.

Рекомендовано к печати д.с.-х.н. Алексейченко Н.А.